

Research Paper

Role Changes and Conflicts of Working Mothers during the Corona Pandemic (Case Study: Lived Experience of Working Mothers in the Ministry of Science, Research and Technology)

Zeynab Ghaed Rahmat,¹ Zahra Zare,^{2*} Mohhamad Amiri³

1. Sociology graduate of West Tehran University, Islamic Azad University, Tehran, Iran

2. Associate Professor, Department of social Sciences, East Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

3. PhD in social communication, Tehran, Iran

Received: 2023/08/21

Revised: 2024/02/02

Accepted: 2024/02/04

Use your device to scan and read the article online

DOI:

[10.30495/jzvj.2024.32287.4052](https://doi.org/10.30495/jzvj.2024.32287.4052)

Keywords:

role changes and conflict, working mothers, corona pandemic, lived experience, Ministry of Science, Research and Technology

Abstract

Introduction: The corona pandemic caused many changes in social and family life, which affected the roles of working mothers. This study was conducted with the aim of knowing the lived experience of working mothers and focusing on the changes and conflicts of family and work roles of mothers before and during the pandemic.

Methods: The research method is qualitative and phenomenological. The studied community are mothers working in the Ministry of Science, Research and Technology (who have experienced the role of mothers before and during the outbreak of the Corona virus). And 15 working mothers have been questioned by purposeful non-random and snowball sampling methods until theoretical saturation is reached. The research tool is a semi-structured face-to-face interview, which is based on the research questions of all the interviews, coded, categorized, and then categorized and concluded.

Findings: The results of the study show that during the corona pandemic, there have been changes in women's maternal and occupational roles, which have sometimes led to conflict and role pressure. The diminution of the role of schools, kindergartens and leisure centers, the possibility of remote working and reduced working hours, the reduction of family support and the reduction of social connections due to the spread of the disease have been influential in this field. More presence of mother and sometimes father has led to more cooperative work and a new way of organizing family and work life, and caring, educating and entertaining children has been one of its most important tasks.

Conclusion: Organizational and work support along with family support in normal life routine and special conditions can cause more peace of mothers, vitality and health of the family and job efficiency. Ignoring, humiliating and underestimating the expectations of the roles of working mothers, while creating pressure and conflict on them, directly and indirectly affects the family and work productivity.

Citation: Ghaed Rahmat Z, Zare Z, Amiri M. Role changes and conflicts of working mothers during the corona pandemic (case study: lived experience of working mothers in the Ministry of Science, Research and Technology). Quarterly Journal of Women and Society 2024; 15 (58): 17-30.

*Corresponding author: Zahra Zare

Address: Department of social Sciences, East Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Tell: 09127223615

Email: Zahra.zare2006@gmail.com

Extended Abstract

Introduction

Women's social roles, such as job roles, along with family roles, are part of the set of modern women's roles, and the agreement and balance between them leads to women's health, security, and satisfaction. In certain situations, women's roles may cause more pressure and conflict, which goes back to the restrictive or supportive characteristics of the situation. The corona pandemic is one of these special conditions that has had a lot of effects on the society. During the Corona era, due to the conditions of the disease (contagiousness, severe complications of the disease, etc.), health and social protocols were applied, which reduced the role of family support institutions (schools, kindergartens, entertainment centers and public places, etc.) and placed more duties on the family, especially mothers. Recent researches have emphasized the importance of the role of the family and especially mothers in this era; reducing and controlling children's anxiety, academic adaptation, how to interact with children and responding to leisure needs ([1] [2, 3] [4]) including There have been family concerns during this period. Also, there have been changes in the description of the roles of mothers, which has resulted in role conflict and pressure [5] [6] [7] [8] [9]. This research studies the lived experience of mothers working in the Ministry of Science, Research and Technology and analyzes the impact of Corona on them in order to better understand their conditions in sensitive and complicated times from the perspective of mothers. The important research questions are: What role changes have working mothers experienced and how have they managed it?

Methods

The method was semi-experimental with a The research has been done qualitatively and by phenomenological method, and the focus is on understanding the meaning of the events by the studied people. Therefore, in this research, the lived experiences of working mothers during the Corona pandemic and how they faced the situation

and their interpretation of this period were considered. The changes in career and family roles as a result of the Corona pandemic and the solutions of working mothers are the main topics under investigation. The research tool is a semi-structured interview that was conducted face-to-face and individually. The interview was determined based on the main research questions and other questions were asked if necessary. The methodological and analytical framework is based on Claesian phenomenology, which is a seven-step methodology that is used to investigate the studied phenomenon based on people's lived experience. The statistical population of the research includes mothers working in the Ministry of Science, Research and Technology, and the statistical sample includes 15 of these mothers who were selected by non-random sampling and a combination of two targeted and snowball methods.

Findings

By using data analysis and descriptive Claesian method, after highlighting the important concepts of the interviews, categorizing similar concepts, rereading the interviews several times, reviewing the results and literature in general, and simultaneously analyzing the observations and interviews, 3 categories were obtained. Came:

- 1- Role changes in the field of work;
- 2- Role changes in the family context;
- 3- The solutions of working mothers in the field of managing role changes

Discussion

The lived experience of mothers working in the ministries of science, research and technology during the corona pandemic shows some role changes. The possibility of using remote work, office closures and less working hours has provided an opportunity to play family roles, especially the role of mother, which has also brought negative consequences of reducing or eliminating overtime, job stagnation and lack of promotion in some cases. In the field of family roles, the reduction of family and social support, the increase of household duties, the increase of men's participation in

household affairs, and the education and filling of children's free time are more evident. The reduction of face-to-face social relations has been accompanied by the increase in the ability to use virtual space, which has been able to play an important role in leisure and entertainment, maintaining social interactions, education, shopping, and the like.

Conclusion

Organizational and occupational support along with family support in the normal routine of life and special conditions can cause more peace of mothers, vitality and health of the family and work efficiency. Ignoring, humiliating and underestimating the expectations of the roles of working mothers, while creating pressure and conflict on them, directly and indirectly affects the family and work productivity.

Ethical Considerations

Compliance with ethical guidelines

Compliance with ethical guidelines All participants in the study participated in the study by filling out a consent form, and the researchers assured them that the results of the research were confidential.

Funding

All financial resources and costs for research and publication of the article have been paid by the authors and no financial support has been received. Authors' contributions This article is an excerpt from a MA thesis. The first author is a Sociology graduate of West Tehran University. The second author is the supervisor and responsible author. The third author is the thesis advisor.

Authors' contributions

The article is an excerpt from a MA Thesis. The first author is a MA. student of Sociology student and the responsible author; the Second author is the first Supervisor; the third author is the second supervisor.

Conflicts of interest

This article is taken from the MA Thesis entitled " The lived experience of working mothers in the Ministry of Science, Research

and Technology during the Corona pandemic " (of Sociology Department, West Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran). This research is not in conflict with personal or organizational interests.

مقاله پژوهشی

تغییرات و تعارض نقشی مادران شاغل در دوران پاندمی کرونا (مورد مطالعه: تجربه زیسته مادران شاغل در وزارت علوم تحقیقات و فناوری)

زینب قائدرحمت^۱، زهرا زارع^{۲*}، محمد امیری^۳

۱. فارغ التحصیل کارشناسی ارشد جامعه شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی تهران غرب، تهران، ایران

۲. استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی تهران شرق، تهران، ایران

۳. دکترای ارتباطات اجتماعی، تهران، ایران

چکیده

هدف: پاندمی کرونا باعث تغییرات زیادی در زندگی اجتماعی و خانوادگی شد که این موضوع بر روی شرح وظایف نقش‌های مادران شاغل تأثیر گذاشت. این مطالعه با هدف شناخت تجربه زیسته مادران شاغل و تمرکز بر تغییرات و تعارض نقش‌های خانوادگی و کاری مادران قبل از پاندمی و حین آن انجام شده است. **روش:** روش پژوهش کیفی و از نوع پدیدار شناختی بوده و جامعه مورد مطالعه مادران شاغل در وزارت علوم (که قبل و حین بروز بیماری کرونا نقش مادری را تجربه کرده‌اند) می‌باشند که به روش نمونه‌گیری ترکیبی غیر تصادفی هدفمند و گلوله برفی تا رسیدن به اشباع نظری ۱۵ نفر از مادران شاغل مورد پرسش قرار گرفته‌اند. ابزار پژوهش مصاحبه حضوری نیمه ساختار یافته است که بر اساس سوالات تحقیق کلیه مصاحبه‌ها کدگذاری شده مقوله بندی و سپس دسته بندی شده و نتیجه گیری شده است.

یافته‌ها: نتایج مطالعه نشان می‌دهد که در دوران پاندمی کرونا در نقش مادری و شغلی زنان تغییراتی رخ داده که گاهی به تعارض و فشار نقش انجامیده است. کم رنگ شدن نقش مدارس، مهدکودک‌ها و مراکز گذران اوقات فراغت، امکان دورکاری و کاهش ساعات کار، کم شدن حمایت خانواده و کاهش ارتباطات اجتماعی به دلیل شیوع بیماری در این زمینه تأثیرگذار بوده است و حضور بیشتر مادر و گاهی پدر به انجام کار مشارکتی بیشتر و شیوه ساماندهی جدیدی از زندگی خانوادگی و شغلی انجامیده که مراقبت، آموزش و سرگرم کردن فرزندان از مهم ترین وظایف آن بوده است.

نتیجه‌گیری: حمایت‌های سازمانی و شغلی به همراه حمایت‌های خانوادگی در روال عادی زندگی و شرایط خاص می‌تواند سبب آرامش بیشتر مادران، شادابی و سلامت خانواده و کارایی شغلی شود. نادیده گرفتن، تحقیر و کم ارزش دانستن انتظارات نقش‌های مادران شاغل ضمن ایجاد فشار و تعارض بر آنها در ادامه به طور مستقیم و غیرمستقیم بر خانواده و بهره‌وری کاری تأثیرگذار است.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۵/۳۰

تاریخ داوری: ۱۴۰۲/۱۱/۱۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۱۵

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید

DOI:

[10.30495/jzvj.2024.32287.4052](https://doi.org/10.30495/jzvj.2024.32287.4052)

واژه‌های کلیدی:

تغییرات و تعارض نقش، مادران شاغل، پاندمی کرونا، تجربه زیسته، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

* نویسنده مسئول: زهرا زارع

نشانی: استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی تهران شرق، تهران، ایران

تلفن: ۰۹۱۲۲۲۳۶۱۵

پست الکترونیکی: Zahra.zare2006@gmail.com

مقدمه

نقش‌های اجتماعی زنان مثل نقش شغلی در کنار نقش‌های خانوادگی مثل همسری و مادری از مجموعه نقش‌های امروزی زنان است که توافق و تعادل بین آنها به سلامت، امنیت و رضایت زنان منجر می‌شود که تحت تاثیر سایر اعضای مجموعه نقشی است و از آنها نیز تاثیر می‌پذیرند. از زنان شاغل و به خصوص مادران شاغل انتظار می‌رود که کارهای مربوط به خانه داری و فرزندپروری را در کنار فعالیت‌های شغلی انجام دهند که در این میان فشار نقش و تعارض نقشی محتمل است. فشار و تعارض نقش زمانی رخ می‌دهد که تقاضای بیش از حد از فرد وجود دارد، به طوری که فرد قادر نیست به همه آن خواسته‌ها پاسخ دهد؛ بنابراین احتمال زیادی وجود دارد که فرد با حجم بسیار و ترکیب نامنظم و تعارض آمیز الزامات نقش مواجه شود.

در شرایط خاص نقش‌های زنان ممکن است فشار و تعارض بیشتری را سبب شود که به ویژگی‌های محدودکننده یا حمایت کننده شرایط برمی‌گردد. یکی از شرایط حاد و پیچیده اخیر که تاثیرات زیادی را بر جامعه گذاشته، پاندمی کروناست که خطر شیوع، ابتلا و مرگ در آن بالا بوده و باعث تغییرات و ملاحظات زیادی در جامعه گردید. در دوران کرونا به دلیل شرایط بیماری (مسری بودن، عوارض شدید بیماری و...) پروتکل‌های بهداشتی و اجتماعی اعمال شد که نقش نهادهای کمکی خانواده (مدارس، مهدکودک، مراکز سرگرمی و اماکن عمومی و...) را کم رنگ‌تر کرد، در نتیجه وظایف بیشتری بر عهده خانواده و به خصوص مادران قرار گرفت که هم بر مسئولیت‌های اجتماعی و شغلی و هم بر سلامت جسمی، روانی و اجتماعی آنها تاثیر گذار بود. تحقیقات اخیر بر اهمیت نقش خانواده و به خصوص مادران در این دوران تاکید کرده‌اند؛ کاهش و کنترل اضطراب فرزندان، سازگاری تحصیلی، نحوه تعامل با فرزندان و پاسخگویی به نیازهای اوقات فراغت (۱، ۲، ۳ و ۴) از جمله دغدغه‌های خانواده در این دوران بوده است. همچنین تغییراتی در شرح وظایف نقش‌های مادران رخ داده که تعارض و فشار نقش انجامیده است (۵، ۶، ۷، ۸ و ۹).

مادران شاغل در بخش‌های دولتی و خصوصی در دوران پاندمی کرونا شرایط کاری متفاوتی داشتند که این موضوع تجربه آنها را از این دوران متفاوت می‌کند، در این مطالعه مادران شاغل در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری مورد بررسی قرار گرفتند که با توجه به قوانین کاری این وزارتخانه به عنوان یک نهاد دولتی در دوران پاندمی کرونا در چارچوب

قوانین دولتی و تا حدودی بر اساس مصوبات هیات امنای آن عمل کرده و بسیاری از مشکلات بخش‌های خصوصی درخصوص ساعات کاری و نیز مشکل از دست دادن شغل و یا قطع شدن درآمد را نداشته است. به رغم این حمایت‌های دولتی، افراد خانواده به دلیل پیشگیری از شیوع بیماری و احتیاط از بیمار شدن پدربزرگ‌ها و مادر بزرگ‌ها، مادران برخی از حمایت‌های خانوادگی خود را از دست داده‌اند و با تعطیلی مهدکودک‌ها، حمایت نهادهای اجتماعی نیز از مادران شاغل کمتر شد. بنابراین درموقعیت ایجاد شده به رغم همراهی و حمایت‌های انجام شده توسط ستاد کرونا و برخی تصمیمات اتخاذ شده توسط وزارتخانه، افزایش نقش‌های زنان به دلیل (تعطیلی مدارس و مهدکودک‌ها)، مشکلات آموزش و نگهداری از کودکان را به مشکلات مادران افزوده است و انتظارات و توقعات جدیدی از ایشان در خانواده و یا محل کار ایجاد کرد.

این مطالعه به تجربه زیسته مادران شاغل در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری می‌پردازد و تاثیر کرونا را بر روی آنها واکاوی کند تا برای شناخت بهتر شرایط آنها در دوران‌های حساس و پیچیده منظری از دریچه نگاه مادران داشته باشد. تجربه زیسته مادران شاغل در یک سازمان دولتی علاوه بر اینکه اقدامات فردی آنها را نشان می‌دهد، نشان دهنده بازخورد اقدامات اجتماعی دولت از دید مادران شاغل است که برای برنامه ریزی‌های آینده می‌تواند اثرگذار باشد.

در این مطالعه سوالات مهم تحقیق این است که: تجربه زنان از ایفای نقش‌های خانوادگی و شغلی در دوران کرونا چیست؟ آنها چه تغییرات نقشی را تجربه کرده‌اند و چگونه آن را مدیریت کرده‌اند؟

پیشینه تحقیق

با توجه به جدید بودن موضوع در وضعیت کرونا تحقیقات کمی در این زمینه انجام شده که آنها هم بیشتر وضعیت خانواده به صورت کلی را مد نظر قرار داده‌اند؛ هرچند در خصوص نقش‌های خانوادگی و شغلی زنان و مادران و تعارض و تضاد نقشی تحقیقات بیشتری وجود دارد. در تحقیقات مرتبط در دوران کرونا، وجود تغییرات نقشی و به تبع آن تعارض نقش دیده می‌شود که حمایت‌های شغلی و خانوادگی به کاهش و مدیریت آن کمک کرده است که ادامه به برخی از آنها اشاره می‌شود:

نام محقق	سال	عنوان تحقیق	مهم ترین یافته‌ها
نصیری (۵)	۱۴۰۲	تجربه زیسته زنان عضو هیئت علمی در برقراری توازن میان نقش‌های شغلی و خانوادگی در ایام کرونا	وجود قرنطینه خانگی ناشی از ویروس کرونا و شیوع آن، سبب دورکاری، ظهور مسئله فرهنگی جدید، ظهور فرهنگ قرنطینه، کسب تجربه زندگی در بحران کرونا و برقراری توازن بین نقش‌های شغلی و خانوادگی در حوزه آموزش و پژوهش در کشور شده و این امر به نوبه خود به بازتعریف روابط و مناسبات اجتماعی، مسئله اخلاق، تعهدات اجتماعی، الگوهای روابط انسانی، اجتماعی، شناخت و درک اخلاق مراقبتی در زندگی از سوی زنان انجامیده است.
اسفندیاری و همکاران (۶)	۱۴۰۲	بررسی عوامل سازمانی موثر بر تعارض نقش شغلی و خانوادگی پرستاران زن در دوران بیماری کرونا	از بین عوامل سازمانی، تعهد سازمانی مهمترین پیش بینی کننده تعارض نقش شغلی و خانوادگی زنان شاغل بوده است و عدالت سازمانی، درگیری شغلی، احساس گرانباری حمایت همکاران و رضایت شغلی نیز بر آن تاثیر گذارند.
میرحسینی و همکاران (۷)	۱۴۰۲	شناسایی تعارضات نقش زنان متاهل پلیس در مواجهه با	تعارضات زنان پلیس در دوران بیماری کرونا شامل سه مقوله اصلی: فردی-روانشناختی، اجتماعی-خانوادگی و چالش‌های سازمانی و شغلی در دوران و همچنین ۹ مقوله فرعی: اضطراب و نگرانی فزاینده، فرسودگی جسمی و روحی، ترس از ناقل بودن، زیاد شدن نقش‌ها، چالش‌های شغلی و بر هم ریختن نظم خانوادگی در دوران کرونا، تغییر

بحران‌های اجتماعی (مورد مطالعه همه گیری کووید۱۹)	سبک آموزش فرزندان در دوران کرونا، فقدان ملاحظات جنسیتی در دوران کرونا، منطف نبودن قوانین، افزایش فشار شغلی و ماموریت‌ها در دوران کرونا می‌باشد. اپیدمی کووید۱۹ به مثابه یک بحران اجتماعی، زنان پلیس را با چالش‌های جدیدی مواجه کرده که با توجه به مناسبات شغلی و شرایط کاری در برخی مواقع زندگی فردی و خانوادگی آنها را تحت تاثیر قرار داده است.		
رضایی و همکاران (۹)	۱۴۰۱	پیش بینی اضطراب کرونا بر اساس کیفیت زندگی و شیوه‌های فرزندپروری در زنان	کیفیت زندگی با اضطراب کرونا رابطه منفی (معکوس) معناداری دارد و از بین شیوه‌های فرزند پروری، شیوه فرزندپروری استبدادی با اضطراب کرونا رابطه مستقیم معناداری دارد و شیوه فرزندپروری قاطع منطقی (مقتدرانه) با اضطراب کرونا رابطه منفی معناداری دارد.
قاید امینی هارونی (۸)	۱۴۰۰	نقش استرس شغلی بر رضایت شغلی معلمان زن مقطع ابتدایی در طول پاندمی کرونا با آزمون میانجی تعارض کار-خانواده و استرس والدین	استرس شغلی از طریق تعارض کار -خانواده و استرس والدین بر رضایت شغلی تاثیر منفی دارد.
رئیی و همکاران (۹)	۱۴۰۰	بررسی ارتباط تعارض کار - خانواده با کیفیت مراقبت‌های پرستاری در پرستاران بخش کووید-۱۹	کیفیت مراقبت‌های پرستاری از بیماران کووید-۱۹ با تعارض کار - خانواده ارتباط دارد. کاهش تعارض کار -خانواده در پرستاران، کاهش ساعات کاری و بار کاری پرستاران تقلیل می‌یابد.
نرگسیان و همکاران (۱۰)	۱۴۰۰	ارائه مدل یکپارچگی کار زندگی با تاکید بر کار انعطاف پذیرمادران شاغل در اداره کل تعاون، کار و رفاه اجتماعی استان تهران	یکپارچگی کار زندگی با تاکید بر کار انعطاف پذیرمادران شاغل می‌تواند پیامدهای " تقویت بنیان خانواده، کاهش ترک خدمت و سلامت جسمی و روانی " در پی داشته باشد.
حیدری و همکاران (۳)	۱۴۰۰	ادراک دانش آموزان از نقش خانواده در سازگاری تحصیلی آنان با شرایط قرنطینه در زمان شیوع کرونا	خانواده در سازگاری تحصیلی فرزندان در دوران بیماری‌های همه گیر از جمله کرونا نقش دارد.
روشن (۱۱)	۱۴۰۰	بررسی نقش تعارض کار - خانواده، تعارض خانواده - کار و خستگی بر فرسودگی شغلی پرستاران در زمان شیوع کرونا	بین تعارض کار -خانواده، تعارض خانواده -کار و خستگی بر فرسودگی شغلی پرستاران در زمان شیوع کرونا رابطه وجود دارد. تعارض کار -خانواده می‌تواند بر افراد، خانواده‌ها و سازمان‌ها اثر زیان باری بر جای می‌گذارد.

در ادامه به برخی تحقیقات اخیر در خصوص تغییرات و تعارض نقش مادران شاغل قبل از دوران کرونا اشاره می‌شود که آنها نیز بر وجود مساله تاکید داشته‌اند و حمایت از زنان را در کاهش فشار مهم دانسته‌اند.

نام محقق	سال	عنوان تحقیق	مهم ترین یافته‌ها
رازقی نصرآباد و حسینی (۱۲)	۱۳۹۸	تجربه ایفای همزمان نقش شغلی - خانوادگی در مادران شاغل دارای فرزند خردسال	مادران شاغل به دلیل داشتن دست کم یک فرزند زیر ۱۰ سال که به مراقبت و حمایت بیشتری نیاز دارد، دست یابی به فرصت‌ها را در عین رویارویی با مشکلات تجربه کرده‌اند. در موقعیت تعارض درک شده کار و خانواده درک آنها از محیط خانواده نسبتاً حمایتی، از محیط کار بی تفاوتی و تقابلی از محیط اجتماع، حمایت اجتماعی پایین بوده است. اقدامات زنان برای کاهش تعارض به طور عمده فردی بوده است که نتایج آنها نوعی سازگاری اجباری نامطلوب با زیرطبقات احساس قربانی شدن خود یا همسر و فرزند، تلاش مضاعف برای جبران کم کاری‌ها، کاهش باروری و کاهش کنش اجتماعی مسئولانه است. ساختارهای اجتماعی کمتر حمایتی سبب شده است مادران شاغل با وجود احساس خرسندی از توانمندی و مفیدبودن به دلیل انجام نقش‌های چند گانه کمتر از فواید اشتغال در بیرون از منزل به نفع خود بهره برند.
صادقی و شهبازی (۱۳)	۱۳۹۶	مطالعه کیفی موانع و چالش‌های مادری زنان شاغل در شهر تهران	زنان شاغل تحصیل کرده به دلیل داشتن مسئولیت‌های چندگانه اعم از مادری، همسری، شاغلی و در برخی موارد حتی دانشجویی و فراهم‌نبودن حمایت‌های اجتماعی و خانوادگی لازم در مقایسه با سایر زنان با مشکلات بیشتری مواجهند. به‌طورکلی، با وجود همه مشکلات پیش روی زنان شاغل، مادری برای آنان اهمیت و ارزش بالایی دارد، اما این نیاز و ارزش با توجه به شرایط شغلی و اجرانشدن سیاست‌ها و برنامه‌های حمایتی از مادران شاغل عمده‌تاً در یک فرزند خلاصه می‌شود.
افشانی و هاتفی‌راد (۱۴)	۱۳۹۵	نقش عوامل خانوادگی در تبیین تعارض نقش‌های شغلی و خانوادگی زنان	بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی، حمایت اجتماعی خانواده از فرد شاغل، تعلق خانوادگی و ساختار توزیع قدرت در خانواده با تعارض میان نقش‌های شغلی و خانوادگی زنان شاغل در شهر بزد رابطه منفی و معنی داری وجود دارد. درمقابل گرانباری نقش خانوادگی و تعارض نقش‌های شغلی و خانوادگی دارای رابطه ای مثبت و معنی دار می‌باشد. بنابراین به طور کلی عوامل خانوادگی از جایگاه بسیار مهمی در میزان تعارض میان نقش‌های

شغلی و خانوادگی برخوردار است و می‌تواند نقش موثری در کاهش فشار و تنش روانی ناشی از این تعارض ایفا کند.			
انتظارات نقش کاری بالا، تعارض کار-خانواده و انتظارات نقش خانوادگی، تعارض خانواده-کار را ایجاد می‌کند این تعارضات در زنان پلیس شایع تر از زنان معلم است. بین متغیرهای حمایت اجتماعی از کار با کنترا ل کار از یک سو حمایت اجتماعی خانواده و درگیری خانوادگی از سوی دیگر رابطه ای منادار وجود داشت.	میزان تعارض نقش‌های کاری و خانوادگی در بین زنان (پلیس و معلم)	۱۳۹۴	رستگارخالد و همکاران (۱۵)

چارچوب نظری

از دید گافمن، این فرض اساسی در تحلیل نقش وجود دارد که هر فردی در بیش از یک سیستم یا مجموعه قرار دارد و بنابراین بیش از یک نقش را اجرا می‌کند. تعدد نقش‌ها یکی از مسائلی را که ممکن است در پی داشته باشد، تضاد نقش است، بر این اساس افراد نقش‌های زیادی را ایفا می‌کنند که گاهی میان این نقش‌ها مشکلاتی ایجاد شده که سبب ستیزه و تضاد میان آن‌ها می‌شود؛ چیزی که از دید وی مدیریت تاثیر گذاری در جهت کاهش یا رفع آن ضروری است (۱۴). مطابق نظر مرتون نیز تعارض نقش‌ها اساساً ریشه در ساختار اجتماعی دارد. او ویژگی اصلی ساختار اجتماعی جامعه را در این خصوصیت می‌بیند که هر موقعیت اجتماعی نه با یک نقش واحد، بلکه با سلسله‌ای از نقش‌های به هم پیوسته که لازم و ملزوم یکدیگرند شناخته می‌شود. بدین روی، هرگاه شخصی موقعیتی را اشغال کند نه با یک انتظار واحد، بلکه همزمان با انتظارات متعدد روبه‌روست و غالباً برای افراد دشوار است که بتوانند به طور همزمان، جوابگوی الزامات متعدد باشند (۱۶).

تعارض نقش محصول از دست رفتن شرایط تعادل نقش‌ها در جامعه است. ابر کرامپی و همکاران سه معنی جداگانه برای تعارض در نظر می‌گیرند. در معنای اول تعارض نقش حاصل انتظارات ناسازگار دو یا تعداد بیشتری از نقش‌هایی است که فرد ایفای آن‌ها را به طور همزمان بر عهده دارد، در معنای دوم تعارض نتیجه اختلاف در تعریف نقش مشخص از سوی فرد و سایر شرکای نقش است و در معنای سوم تعارض ناشی از انتظارات متعارض نقش‌های مرتبط با یک نقش کانونی است (۱۷). بارنت در باره تعارض نقش زنان به فراوانی نقش‌های آنها اشاره می‌کند و زنان را در پاسخ‌گویی به انتظارات و نیازهای هر دو نقش (خانوادگی و شغلی) با دشواری‌هایی روبه‌رو می‌داند؛ چرا که با نگرش به این که نقش‌های همسری، مادری و شغلی، هر کدام ارجح و ارزشی بسیار دارد، انجام همزمان آن‌ها فرد را دچار نا هماهنگی و ناسازگاری نقش می‌کند (۱۸).

زنان در چارچوب مجموعه‌های نقشی غالباً در تعادل یا تعارض بین نقش‌های خانوادگی (به ویژه مادری) و نقش‌های اجتماعی (به ویژه شغلی) درگیر هستند. در این زمینه دو رویکرد کلی وجود دارد که به زن و مادری می‌پردازد، در رویکرد سنتی، تبیین مفهوم مادری منحصرراً با توجه به نهاد خانواده و مبتنی بر اهداف شکل‌گیری این نهاد، جایگاه، نقش و وظایف افراد خانواده تعیین می‌شود (۱۹). از دیدگاه جامعه شناسانی چون پارسونز نظام اجتماعی بر اساس تفکیک و تخصص بنا شده و خانواده به عنوان پاره نظامی از نظام از همین قانون پیروی می‌کند. از این رو با تفکیک وظایف زن و مرد، پدر نماد کار در خارج از خانه، تولید و رقابت است و مادر، منبع عمده امنیت، نماد عشق و

پذیرش بی قیدو شرط به شمار می‌روند که این مبنای جامعه‌پذیری کودک قرار می‌گیرد (۲۰). در رویکرد دیگر (مدرن-فمینیستی) که با توجه به ورود زنان به دنیای کار و پذیرش نقش‌های اجتماعی مطرح شده و تلاش فمینیست‌ها بر این بود که هویت زن را جدای از مادری تعریف کنند؛ زیرا مادری را ریشه فشار بر زنان می‌دانند. آنها سلامت و آمادگی جسمی فکری و روحی مادر را مقدم بر فرزند می‌دانند و معتقدند رشد علمی و عقلانی زن و توجه به زندگی شخصی، زمینه ساز ایفای نقش بهتر مادری است (۲۱).

الیزابت بات در مورد تقسیم نقش در خانواده نشان می‌دهد که تقسیم نقش در درون خانواده بیش از آنکه یک پدیده طبیعی یا ضروری برای انسجام خانواده باشد، به رابطه زوج‌ها با محیط اجتماعی بستگی دارد. اگر آنها کمک و پشتیبانی گروه‌های دیگر را به دست آورند، وظایف هر یک به کمک افراد همجنس دیگر خود از گروه‌های خارج از خانواده وابسته خواهد شد. اگر این کمک‌ها و پشتیبانی‌ها نباشد زن و شوهر به یکدیگر وابستگی متقابل می‌یابند برخلاف نظر پارسونز که اعتقاد دارد تداخل در نقشه‌ها باعث اغتشاش امور خانوادگی می‌شود، بات ادعا می‌کند که به انسجام واقعی خانواده بیشتر کمک می‌کند و به خصوص در گذران اوقات فراغت زن و شوهر با یکدیگر، سرگرمی‌ها و علائق مشترک و همچنین مشورت و تصمیم‌گیری‌های آنها موثر است (۱۶). بنابراین به نظر می‌رسد، زنان به واسطه انجام همزمان نقش‌های خانوادگی و شغلی همواره مقداری تعارض و فشار نقش را احساس می‌کنند که مشارکت و حمایت‌های خانوادگی و اجتماعی در کاهش آن موثر است و در دوران پاندمی کرونا به دلیل شرایط ایجاد شده جدید، شرح وظایف نقش‌ها دچار تغییراتی شده که بر زندگی مادران شاغل تاثیرگذار بوده است.

روش‌شناسی

با توجه به ماهیت مطالعه، تحقیق به صورت کیفی و به روش پدیدارشناسی انجام شده که در آن تمرکز بر درک معنای رویدادها توسط افراد مورد مطالعه است. بنابراین در این تحقیق تجربیات زیسته مادران شاغل در دوران کرونا و نحوه مواجهه آنها با شرایط پیش آمده و تفسیر آنها از این برهه مد نظر بوده است. تغییرات نقش‌های شغلی و خانوادگی حاصل پاندمی کرونا، فشار و تعارض نقش ایجاد شده و راهکارهای مادران شاغل اصلی‌ترین موضوعات مورد بررسی هستند. ابزار تحقیق مصاحبه نیمه ساختار یافته است که به صورت حضوری و فردی انجام شده است. مصاحبه بر اساس سوالات اصلی پژوهش تعیین شده و در صورت لزوم سوالات دیگری پرسیده شده است؛ در حین مصاحبه موارد کلیدی یادداشت برداری و با کسب اجازه از مصاحبه‌شوندگان صدای آنها ضبط و در ادامه پیاده شده است.

مصاحبه مجدد صورت گرفت، بدین صورت اعتبار تحقیق بررسی و تایید شده است.

جامعه آماری تحقیق، شامل مادران شاغل در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و نمونه آماری شامل ۱۵ نفر از این مادران است که به روش نمونه‌گیری غیر تصادفی و ترکیب دو روش هدفمند و گلوله برفی انتخاب شده‌اند. پس از انتخاب نمونه‌های اولیه، نمونه‌های بعدی به روش گلوله برفی توسط افرادی که مورد مصاحبه قرار گرفتند، معرفی شدند. تلاش شده است تا نمونه‌ها از دفاتر مختلف وزارت علوم انتخاب شوند و در تعداد و جنسیت فرزند متفاوت باشند تا نمونه‌گیری با حداکثر تنوع صورت گرفته و داده‌های بیشتری به دست آید. نمونه‌گیری تا زمان رسیدن به اشباع نظری ادامه یافته است. در ادامه در جدول شماره ۲، به صورت مختصر ویژگی‌های نمونه آماری اشاره شده است. شایان ذکر است که این افراد قبل و حین از کرونا شاغل و دارای فرزند بوده‌اند. سن آنها بین ۴۰ تا ۵۷ سال و دارای حداقل یک و حداکثر سه فرزند می‌باشند و حدود ۸ ساعت کار می‌کنند.

چارچوب روشی و تحلیلی بر پایه پدیدارشناسی کلایزی قرار گرفته است که یک روش‌شناسی شامل هفت گام است که برای بررسی پدیده مورد مطالعه براساس تجربه زیسته افراد استفاده می‌شود. بر اساس هفت گام روش پدیدارشناسی کلایزی:

۱- تمام توصیف‌های ارائه شده توسط زنان مشارکت‌کننده در خصوص موضوع اصلی یعنی نقش‌های کاری و خانوادگی در کرونا و قبل از آن ثبت شده است؛ ۲- به هر یک از مصاحبه‌ها (پروتکل‌ها) مراجعه و جملات و عباراتی که مستقیماً به پدیده مورد مطالعه مرتبط است، استخراج شده است؛ ۳- تلاش شده است تا جملات مهم استخراج و معانی آنها درک شود؛ ۴- مراحل فوق برای هر مصاحبه یا پروتکل تکرار شده و مطالب مرتبط به هم در خوشه‌هایی از تم‌ها (مقوله‌ها) قرار گرفته‌اند؛ ۵- از تلفیق نتایج و تم‌های به‌دست آمده از همه مصاحبه‌ها یک توصیف جامع از موضوع تحقیق به‌دست آمده است؛ ۶- در نهایت با جمع‌بندی تم‌ها و بررسی مجدد آنها ساختار موضوع اصلی مشخص شد؛ ۷- به برخی از مصاحبه‌شوندگان مراجعه و در خصوص تم‌ها با آنها

جدول شماره ۲- ویژگی‌های نمونه تحقیق

شماره نمونه	سن	مدت زمان (ازدواج/سال)	تعداد فرزندان	سن فرزندان در پاندمی	ساعت کاری
۱	۴۰	۱۲	۲	زیر یک سال	۷/۵
۲	۴۲	۱۶	۲	۱۲	۷/۵
۳	۴۴	۱۵	۲	۱۰	۷/۵
۴	۵۳	۲۷	۳	۲۱	۸
۵	۴۰	۱۰	۲	زیر یکسال	۷/۵
۶	۴۲	۲۰	۲	۳/۵	۷/۵
۷	۴۲	۲۰	۲	۱۶	۸
۸	۴۰	۱۶	۱	۳	۷/۵
۹	۵۱	۱۸	۲	۹	۷/۵
۱۰	۴۳	۲۰	۱	-	۷/۵
۱۱	۵۷	۲۶	۲	۱۸	۸
۱۲	۴۳	۱۶	۲	۳/۵	۷/۵
۱۳	۴۱	۱۲	۱	-	۷/۵
۱۴	۴۱	۱۷	۲	۱۰	۸
۱۵	۴۲	۱۵	۳	۴/۵	زیریک سال

یافته‌های پژوهش

با استفاده از تجزیه و تحلیل داده‌ها و روش توصیفی کلایزی پس از برجسته سازی مفاهیم مهم مصاحبه‌ها، دسته‌بندی مفاهیم مشابه، بازخوانی چند باره مصاحبه‌ها، بازبینی نتایج و به طور کلی ادبیات و تحلیل همزمان مشاهدات و مصاحبه‌ها ۳ دسته یافته بدست آمد:

۱- تغییرات نقشی در زمینه کاری؛

۲- تغییرات نقشی در زمینه خانوادگی؛

۳- راهکارهای مادران شاغل در زمینه مدیریت تغییرات نقشی ایجاد شده؛

هر دسته یافته شامل تم‌ها یا مضامینی است که می‌تواند ماهیت مسئله مورد پژوهش و تجربه زیسته زنان در این زمینه را روشن کند؛ که به شرح ذیل گزارش می‌شود.

۱- تغییرات نقشی در زمینه کاری

تغییرات نقشی مادران شاغل تحت تاثیر دورکاری و تغییر شرایط کار در ایام کرونا بوده، این موضوع بر شکل کار، ساعات کار، طول مدت کار و شیوه تعاملات کاری تاثیرگذار بوده است. شرایط کاری در دوران کرونا شامل ۲ نوع دور کاری بوده است: ۱. دور کاری دولتی: بر اساس مصوبات ستاد مبارزه با کرونا (به منظور افزایش فاصله فیزیکی بین کارکنان در سازمان‌های دولتی و با توجه به میزان فراگیری بیماری) حضور کارکنان در وزارت علوم به یک سوم یا دو سوم و... تقلیل داده می‌شد و بقیه کارکنان باید دورکار می‌شدند. روزهای دورکاری و حضور کارکنان در این موارد بر اساس موافقت مدیر و با هماهنگی بین مدیر و کارکنان هر دفتر تعیین می‌شد و البته این نوع دورکاری بین خانم‌ها و آقایان تفاوتی نداشت. ۲. دورکاری (فرزند زیر ۶ سال): در دوران پاندمی کرونا بر اساس بخشنامه داخلی وزارت علوم که در راستای اجرای بخشنامه سازمان اداری استخدامی کشور به شماره ۹۹۷۷۸ مورخ

۹۹/۳/۷ صادر شد، مادران شاغل در وزارت علوم که دارای فرزند زیر ۶ سال بودند در صورت موافقت مدیر مربوطه می‌توانستند از یک تا دو روز دورکاری در هفته استفاده نمایند. قابل ذکر است که مادران شاغل در وزارت علوم معمولاً باید فقط یکی از دو نوع دورکاری را انتخاب می‌کردند. انجام امور شغلی به صورت دورکاری، تقلیل ساعات کاری، کم یا قطع شدن اضافه کار و لغو مجوز کار نیمه وقت مادر از جمله تغییرات شغلی بوده است که گاهی به کاهش درآمد و عدم ارتقای شغلی مادران انجامیده است.

به دلیل پیک کاری و نیز عدم موافقت مدیر مربوطه برخی از مادران نتوانستند از دورکاری‌های اعلام شده به طور کامل استفاده کنند. البته دورکاری که توسط ستاد مبارزه با کرونا اعلام می‌شد در وزارتخانه بیشتر عملی شده است. برخی مادران شاغل دورکاری را موجب عدم ارتقای شغلی خود دانستند و برخی هم به نگرش منفی مدیران و یا همکاران در خصوص کار مادران اشاره کردند. با این همه مادران مورد مصاحبه ترجیح دادند از دورکاری استفاده کنند و از ارتقای شغلی بازمانند. همچنین به دلیل تعطیلی رستوران و کم شدن ساعت نماز و ناهار از وقت اداری، وزارتخانه حدود یک ساعت زودتر تعطیل می‌شده است. در ادامه به دلیل دورکاری در برخی روزها و حضور کمتر در محل کار کلیه اضافه کاری‌های کارکنان حذف شد. شایان ذکر است که برخی از مادران که به دلیل داشتن فرزند خردسال کار خود را نیمه وقت کرده بودند و حقوق آنها هم نصف شده بود پس از اعلام دورکاری‌ها، با نیمه وقت شدن آنها موافقت نشد. زیرا در آن صورت عملاً فقط یک روز در هفته باید در محل کار حاضر می‌شدند. مضامین مهم مستخرج از تغییرات نقشی در زمینه کاری و پیامدهای مثبت و منفی آن در جدول شماره ۳ آورده شده است.

جدول شماره ۳- تغییرات نقش کاری و پیامدهای آن برای مادران شاغل

پیامدهای مثبت	پیامدهای منفی
<p>- استفاده از دورکاری</p> <p>- کاهش ساعات کاری</p>	<p>- بازماندن از ارتقاء شغلی</p> <p>- کم شدن یا قطع شدن اضافه کار</p> <p>- لغو مجوز کار پاره وقت</p> <p>- نگرش منفی برخی مدیران و کارکنان نسبت به شرایط کار، دورکاری یا مرخصی مادران شاغل</p> <p>- کاهش حقوق و درآمد</p>

۲- تغییرات نقشی در زمینه خانوادگی

مادران شاغل قبل از کرونا و در حین آن شرایط متفاوتی را از بابت نقش‌های خانوادگی داشته‌اند. یکی از ویژگی‌های نقش‌های خانوادگی قبل از کرونا، حمایت اجتماعی سایر اعضای خانواده است که یکی از موارد مهم در کنترل روند تنش‌زای تعارض نقشی مادران محسوب می‌شود؛ حمایت‌های خانواده بار اضافی نقش مادر را می‌کاهد و

فشارهای جسمی و روانی او را تعدیل می‌بخشد؛ که غالب نمونه این حمایت‌ها را به نحوی دریافت می‌کردند. بیشتر وظایف خانگی مربوط امور خانه و فرزندان توسط زنان انجام می‌شده است و همسران آنان در صورت درخواست خانم‌ها، داشتن مهمان و در شرایط خاص به صورت محدود در انجام کارهای خانگی کمک می‌کردند؛ در خصوص نگهداری و امور آموزشی بیشتر وظایف توسط مادران و در مواردی در وظایفی

را متوجه نمی‌شدند یا دچار استرس می‌شدند. مادران در این موارد ترجیح دادند که فرزندانشان در کلاس‌های آنلاین شرکت نکنند و خودشان بعد از زمان اداری درخانه آموزش‌های معلم را ببینند و به فرزند خود آموزش می‌دادند و بعد در انجام دادن و ارسال تکالیف او را راهنمایی و کمک می‌کردند. در برخی از موارد مادر باید خود کتاب را می‌خواند و کلیپ‌های آموزشی را می‌دید تا بتواند به کودک خود آموزش دهد، همچنین بچه‌هایی که توانایی استفاده از گوشی و تبلت و شرکت در کلاس‌های مجازی را داشتند نیز از آسیب‌های جسمی و روانی، افت تحصیلی، استفاده نامناسب از فضای مجازی با توجه به عدم و کمبود نظارت والدین در امان نماندند و مادران اظهار داشتند که آسیب‌های آن را بعد از اتمام کلاس‌های آنلاین و حتی اکنون در فرزندانشان مشاهده می‌کنند. به طور کلی نقش مادر در این دوران فقط نظارت بر آموزش فرزند نبود بلکه نقش معلم را نیز درخانه باید ایفا می‌کرد و از آنجا که بیشتر کلاس‌های آموزشی صبح برگزار می‌شد تعارض نقشی برای مادران ایجاد می‌شد و حتی بعد از ساعت اداری در منزل انجام تمام امور آموزشی بچه‌ها به خصوص اگر دو فرزند بودند برای مادران فشار نقشی نیز ایجاد می‌نمود. علاوه براینکه وظایف آموزشی کودکان تا حد زیادی به دوش خانواده‌ها به خصوص مادران افتاد، سرگرم کردن بچه‌ها در آپارتمان‌ها به یکی دیگر از نقش‌های والدین اضافه شد. به دلیل اینکه کارمندان مرد نیز دورکاری داشتند و حضور بیشتری درخانه داشتند و نیز بسیاری از شغل‌های آزاد نیز تحت تاثیر قرار گرفته و برخی تعطیل، نیمه تعطیل و برخی نیز غیرحضور شده بودند حضور مردان در خانه بیشتر شده بود و برخی از کارهای خانه را انجام می‌دادند که باعث مشارکتی شدن برخی وظایف و گاهاً سردرگمی و تعارض شده است.

چون رفت و آمد بچه‌ها به مهد کودک یا مدرسه، بیشتر توسط مادران و گاهاً اشتراکی بوده است.

از تغییرات شرایط ایفای نقش‌های خانوادگی حین کرونا می‌توان به کمتر شدن حمایت اعضای خانواده مرد یا زن به دلیل ترس از ناقل بودن و احتمال انتقال بیماری، کم شدن رفت و آمد با خانواده زن یا مرد (به ویژه پدر و مادرهای آنها که معمولاً دارای سن بالا و نیز بیماری‌های زمینه‌ای بودند) اشاره کرد که منجر به کاهش حمایت از مادران و خانواده شده است. هر چند این حمایت‌ها در مواقع ضروری و به صورت محدودتر وجود داشته است و در مواردی این کاهش حمایت‌ها سبب شده است تا ادامه اشتغال زنان با مشکل مواجه شود.

به دلیل تعطیلی مهد کودک‌ها و مدارس بیشتری، اغلب مرد و زن با تنظیم روزه‌های دورکاری، مرخصی و... از فرزند خود در خانه نگهداری می‌کردند و یا فرزند درخانه تنها می‌ماند و یا فرزندان با هم درخانه به سر می‌بردند و در مواردی هم مادران به رغم ترس از انتقال بیماری مجبور شدند برای نگهداری کودکان خود، از پدر یا مادر یا یکی از اعضای خانواده شان کمک بگیرند.

به دلیل تعطیلی مدارس و مهدکودک‌ها وظایف بیشتری در زمینه نگهداری، مراقبت و آموزش فرزندان برعهده والدین و به ویژه مادران بوده است. آموزش مجازی و غیرحضور برای معلمان، دانش آموزان و والدین به ویژه در ابتدای شروع آن به دلیل عدم آگاهی، آشنایی کم با نحوه آموزش مجازی و دسترسی ناکافی یا نامناسب به زیرساخت‌های لازم چالش‌های را به وجود آورد. مادران شاغل برای شرکت فرزندانشان در کلاس‌های غیرحضوری دچار مشکلات زیادی بودند و برخی از کودکان توانایی استفاده از گوشی و تبلت را نداشتند و بعضی در کلاس‌های غیر حضوری تمرکز کافی و شرکت فعال نداشته و درس

جدول شماره ۴- تغییرات نقش خانوادگی و پیامدهای آن برای مادران شاغل

پیامدهای منفی	ویژگی‌های نقش‌های خانوادگی حین کرونا	ویژگی‌های نقش‌های خانوادگی قبل از کرونا
<p>- محدود شدن حمایت از مادران شاغل در ایفای نقش خانگی و والدینی توسط خانواده زن یا مرد</p> <p>- افزایش وظایف خانگی و والدینی زنان</p> <p>- ایجاد فشار و تعارض نقشی بیشتر برای مادران شاغل بر اثر کم شدن حمایت خانواده زن یا مرد</p> <p>- نیاز به افزایش مهارت‌ها به خصوص در حوزه آموزش و امور منزل</p> <p>- تجربه ایفای نقش‌ها به صورت مشارکتی در خانواده</p> <p>- ایجاد تنش، استرس و سردرگمی ناشی از شرایط جدید و فشار و تعارض نقشی</p>	<p>- کم تر شدن حمایت خانواده اعضای خانوان زن یا مرد بدلیل بیماری و ترس از انتقال آن</p> <p>- نگهداری و مراقبت طولانی مدت از فرزندان در خانه</p> <p>- حضور بیشتر همه اعضای خانواده در خانه</p> <p>- افزایش وظایف مربوط به آموزش و سرگرم فرزندان در خانه</p> <p>- مشارکت بیشتر مردان در نقش‌های والدینی و خانگی بدلیل دورکاری یا تعطیلی</p>	<p>- حمایت اجتماعی اعضای خانواده زن یا مرد</p> <p>- انجام بیشتر وظایف خانگی توسط مادر</p> <p>- انجام بیشتر وظایف فرزندان توسط مادر</p>

۳- راهکارهای مادران شاغل در زمینه مدیریت

تغییرات نقشی ایجاد

بخشی از یافته‌ها مربوط به مضامینی است که مادران شاغل به عنوان راهکار برای تعدیل و مدیریت شرایط پیش آمده و تغییرات نقشی متعاقب آن بهره گرفته اند، این راهکارها در ۷ دسته کلی مطرح شده که در جدول شماره ۵ به اختصار آورده شده است.

جدول شماره ۵- راهکارها و مصادیق به کار رفته توسط مادران شاغل در دوران کرونا

مصادیق	راهکارها
- حفظ آرامش و دادن روحیه به خود و فرزندان با کارهای مختلف از جمله: توکل به خدا، رفتن به طبیعت، سرگرم کردن بچه‌ها و ایجاد سرگرمی برای آنها، وسواس، صحبت تلفنی با دوستان - تحمل سختی‌ها و فشارها	تقویت روحیه خود و خانواده
- استفاده از دورکاری خود و همسران کارمند و برنامه ریزی برای نگهداری از فرزندان درخانه	تغییر شرایط کاری در جهت اولویت دادن به نقش های خانوادگی به خصوص نقش والدینی
- ارائه آموزش‌های خودمراقبتی به فرزندان - مسئولیت دادن به فرزندان برای انجام کارهای شخصی و کمک در نگهداری از فرزند کوچکتر	مشارکت دادن فرزندان در امور خود سپردن بخشی از وظایف به آنها
- استفاده از حمایت یکی از اعضای فامیل درجه یک (خواهر زن یا خواهر مرد یا پدر بزرگ) به رغم امکان انتقال بیماری - گرفتن معلم خصوصی برای تدریس به فرزند	سپردن برخی از وظایف به سایرین
- مطالعه کتاب‌های درسی و تماشای فیلم‌های آموزشی و تدریس دروس به فرزندان	تقویت مهارت ها
- محدود کردن بچه‌ها در استفاده از تبلت و گوشی - نصب دوربین درخانه و کنترل بچه‌ها با استفاده از گوشی	استفاده از ابزارهای نظارتی برای فرزندان
سرگرم کردن فرزندان با فیلم ها و سریال ها آموزش مجازی خرید و انجام امور اداری و مالی از طریق فضای مجازی	استفاده از ظرفیت فضای مجازی و رسانه

به ارتقای شغلی زنان در سازمان‌ها (اگر به دلیل استفاده از دورکاری و یا کار نیمه وقت مادران از ارتقای شغلی بازماندند بعد از طی کردن این مراحل ارتقای شغلی ایشان لحاظ شود).

- آگاهی رسانی به خانواده‌ها از طریق مسئولین، رسانه‌ها و یا سازمان‌های مربوطه (در زمینه‌های سواد رسانه‌ای، مسائل بهداشتی، مواجهه با بحران‌ها و برخورد با کودکان و نوجوانان)

- حمایت مالی دولتی و بخش خصوصی در مورد تخفیف در هزینه‌های برق و هزینه اینترنت در زمان بروز بحران‌هایی مانند پاندمی کرونا - توکل به خدا، دادن روحیه، امیدواری و آرامش به خود و خانواده

مادران مورد مصاحبه با توجه به تجربه زیسته خود، پیشنهاداتی برای مادران شاغل دیگر و نیز برای مسئولین مربوطه در مواجهه با مواردی همچون مساله پاندمی کرونا مطرح نمودند که به شرح ذیل از داده‌های به دست آمده از مصاحبه‌ها استخراج شد:

- افزایش حمایت شغلی به صورت‌های مختلف (مثل مالی و روانی) و درک متقابل سازمان و مدیران مربوطه از شرایط مادران شاغل به ویژه در شرایط خاص و بحرانها: موافقت با مرخصی استحقاقی و مرخصی استعلاجی، ایجاد زیر ساخت‌های مناسب برای دورکاری و امکان استفاده مادران از آن، کم کردن استرس‌های کاری، تقلیل ساعت کاری، حمایت همکاران از مادران خصوصاً مادران دارای فرزند خردسال؛ توجه

مادران دارای فرزند ۶ سال، حذف کار نیمه وقت، کاهش یا حذف اضافه کار و رکود شغلی و عدم ارتقاء را نیز در برخی موارد به همراه داشته است. در حوزه نقش‌های خانوادگی، کاهش حمایت‌های خانوادگی و اجتماعی، افزایش وظایف خانگی، افزایش مشارکت مردان در امور منزل، آموزش و پر کردن اوقات فراغت فرزندان مشهودتر است. این دوران که کاهش روابط اجتماعی رو در رو به همراه داشته با افزایش قابلیت استفاده از فضای مجازی همراه بوده که توانسته در فراغت و سرگرمی، حفظ تعاملات اجتماعی، آموزش، خرید و نظایر آن نقش مهمی ایفا کنند.

حمایت‌های سازمانی و شغلی به همراه حمایت‌های خانوادگی در روال عادی زندگی و شرایط خاص می‌تواند سبب آرامش بیشتر مادران، شادابی و سلامت خانواده و کارایی شغلی شود. نادیده گرفتن، تحقیر و کم ارزش دانستن انتظارات نقش‌های مادران شاغل ضمن ایجاد فشار و تعارض بر آنها در ادامه به طور مستقیم و غیرمستقیم بر خانواده و بهره‌وری کاری تأثیرگذار است.

ملاحظات اخلاقی

پیش از اجرای پژوهش از شرکت‌کنندگان رضایت آگاهانه کتبی گرفته شد و تمام شرکت‌کنندگان با رضایت خود در پژوهش شرکت داشتند و محققان به آن‌ها اطمینان دادند که نتایج تحقیق محرمانه خواهد بود.

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

این پژوهش برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد است و تمام نکات اخلاقی شامل رازداری، در اولویت بودن سلامتی روان شناختی شرکت‌کنندگان، امانتداری، دقت در استناددهی، قدردانی از دیگران، رعایت ارزش‌های اخلاقی در گرد آوری‌ها، رعایت حریم خصوصی شرکت‌کنندگان توسط پژوهشگران مدنظر قرار گرفته است.

حامی مالی

تمام منابع مالی و هزینه پژوهش و انتشار مقاله تماماً بر عهده نویسندگان بوده و هیچگونه حمایت مالی دریافت نشده است.

مشارکت نویسندگان

مقاله برگرفته از پایان نامه مقطع کارشناسی ارشد است. نویسنده اول دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد است؛ نویسنده دوم استاد راهنمای اول و نویسنده مسئول است؛ نویسنده سوم استاد مشاور پایان نامه است.

تعارض منافع

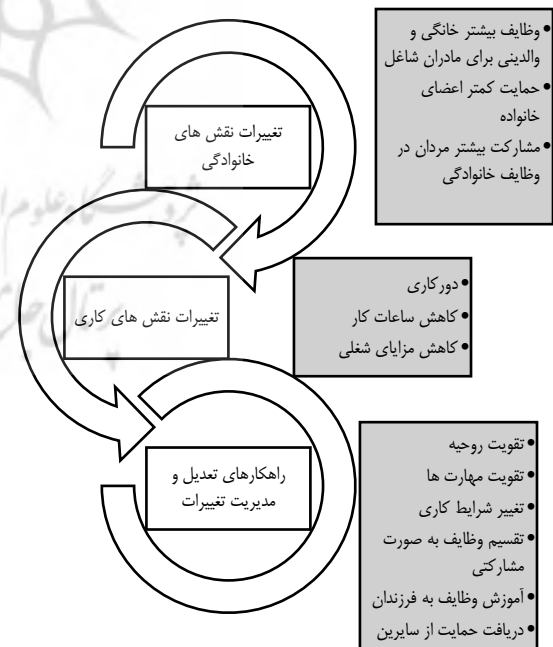
این نوشتار برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد تحت عنوان «تجربه زیسته مادران شاغل در وزارت علوم تحقیقات و فناوری در دوران پاندمی بیماری کرونا» است (گروه جامعه‌شناسی، واحد تهران غرب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران) است و با منافع شخصی یا سازمانی منافات ندارد.

-ایجاد آمادگی جهت استفاده بهتر از آموزش مجازی توسط آموزش و پرورش و آموزش معلمان برای تدریس به صورت غیر حضوری.

بحث و نتیجه گیری

پاندمی کرونا در ابعاد مختلف تأثیرات زیادی حین و بعد از آن بر زندگی ما داشته است و تأثیرات آن بر خانواده و به تبع آن نقش‌های خانوادگی و اجتماعی اعضای آن به خصوص مادران مشهود بوده است. مادران شاغل در این دوران تغییراتی را در انتظارات نقش‌های خود شاهد بوده‌اند؛ چرا که نهادها و سازمان‌های اجتماعی که در حالت عادی خدماتی را به خانواده ارائه می‌دادند دچار تغییر شکل وظایف شدند. مدرسه، مهدکودک، مراکز گذران اوقات فراغت،... در چارچوب ساعات قبلی و شیوه مرسوم نمی‌توانستند فعالیت کنند. در نتیجه وظایف خانواده و به خصوص زنان به عنوان مادر دچار دگرگونی شد. حضور دایمی فرزندان در خانه، نیاز به مراقبت، آموزش و سرگرم کردن آنها وظایف خانگی مادران شاغل را بیشتر کرد. در این میان از نگاه سستی مادران مسئول نقش‌های خانوادگی محسوب می‌شوند، در نتیجه مادران برای انجام نقش‌های خانوادگی بیشتر تحت فشار قرار گرفتند. این موضوع برای زنان شاغل و بخصوص مادران شاغل فشار نقش و تعارض بین نقشی را سبب شد.

با توجه به یافته‌های تحقیق می‌توان مهم‌ترین تغییرات نقش‌های خانوادگی و کاری و راهکارهای مادران شاغل جهت مدیریت و تعدیل پیامدها را به شرح شکل زیر خلاصه و ارائه نمود.

تجربه زیسته مادران شاغل در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در دوران پاندمی کرونا نشان از برخی تغییرات نقشی برای آنهاست که امکان استفاده از دورکاری، تعطیلی ادارات و ساعت کاری کمتر فرصتی برای ایفای نقش‌های خانوادگی به خصوص نقش مادری فراهم آورده که در کنار آن پیامدهای منفی مثل عدم استفاده از دورکاری برای

References:

1. Rezaei A, Qanati MR, Taqvai D. Predicting Corona anxiety based on quality of life and parenting practices in women. *Female psychology*. 2022;10(3):14-23.
2. Nazari R. Family lifestyle changes during the Corona epidemic. 2022.
3. Lacke H, Naimi, Abraham, Shivandi, Kamran. Students' perception of the role of the family in their academic adaptation to the quarantine conditions during the corona outbreak. *Rooyesh-e-Ravanshenasi Journal* 2021;10(3):11-20.
4. Sadati K, Ahmad, Jirayi, Shahraki Z. Managing interactions with children in home quarantine during the Covid-19 pandemic; Qualitative study with mothers in Arak city. *Social Work Quarterly*. 2020;9(3):39-47.
5. Nasiri. The lived experience of women faculty members in establishing a balance between career and family roles in the days of Corona. *Women in development and politics*. 2023;21(1):253-27.
6. Esfandiari M, Maqsoodi S. Investigating the organizational factors affecting the conflict between the occupational role and the family of female nurses during the corona disease. *Social psychological studies of women*. 2023.
7. Hosseini M, Zahra, Alimardani, Akram, Masoumeh A. Identifying conflicts in the role of married police women in facing social crises (case study of the Covid-19 epidemic). *Police-social researches of women and family*. 2023;11(1):5-0.
8. Harouni Q, Abbas, Cheshmeh SD, Farsani B, Farsani M, Gholamreza. The role of job stress on the job satisfaction of female primary school teachers during the corona pandemic with the mediation test of work-family conflict and parental stress. *Scientific Journal of Applied Educational Leadership* 2021;2(1):77-95.
9. Reisi A, Abbasi, Bakae, Raie, Kiyavash. Investigating the relationship between work-family conflict and the quality of nursing care in nurses of the Covid-19 ward. *Ebnesina Journal*. 2022;23(4):33-43.
10. Nargesian, Fiyazi, Marjan, Niri, Shahrazad, Alizadeh. Presenting the work-life integration model with an emphasis on the flexible work of working mothers in the General Directorate of Cooperatives, Labor and Social Welfare of Tehran Province. *Organizational Behavior Studies* 2021;39(10):199-236.
11. Rooshan. Investigating the role of work-family conflict, family-work conflict and fatigue on nurses' burnout during the outbreak of Corona. *Journal of Psychology New Ideas*. 2021;8(12):1-12.
12. Nasrabad R, Bibi H, Hosseini. Studying the experience of playing the role of work and family at the same time in working mothers with young children. *Applied sociology*. 2019;30(3):109-34.
13. Sadeghi, Shahabi. Qualitative study of motherhood obstacles and challenges of working women in Tehran. *Social studies and research in Iran*. 2017;6(4):715-34.
14. Afshani, Reza SA, Hatefi. The role of family factors in explaining the conflict between women's career and family roles. *Family research*. 2016;12(2):251-67.
15. Rastgar K, Janabian M, Azarang, Neda. Investigating the level of conflict between work and family roles among women (police and teachers) and factors affecting it. *Welfare planning and social development*. 2015;7(24):128-63.
16. Rocheblave-Spenle AM. The concept of role in social psychology: *Astan Quds*; 2004.
17. Khaled Rastegar A. Expanding the role of women in career-family support. *Iranian Journal of Sociology*. 2005;6(4):126-65.
18. Khadijeh S, Zahra Z. The feeling of incompatibility between social and family

roles in women. jwsps. 2006;4(2):47-70.

19. Taeb, Hamida, Golpayegani S, Tuba, Rezai, Mohammad, et al. The modern/feminist and Islamic erasure of the concept of motherhood according to the three approaches of the tradition. Cultural

Studies and Communication Quarterly. 2017;13(48):151-72.

20. Rocher G. Talcott Parsons Sociology: Ney publication; 2016.

21. Palma A, Keller W. Sociology of women: Ney Publications; 2011.

